

С. В. СЕЛІЩЕВ,

кандидат економічних наук,

доцент Національного центру обліку та аудиту,

Національна академія статистики, обліку та аудиту,

Оцінка ризиків безперервності діяльності, пов'язаних із бізнес-середовищем суб'єкта господарювання

Стаття містить результати дослідження та подальшого розроблення підходів до оцінки ризиків безперервності діяльності, пов'язаних із бізнес-середовищем суб'єкта господарювання. Особливу увагу в статті приділено оцінці величини аудиторського ризику для груп подій або умов, які окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів обґрунтованість припущення про безперервність діяльності.

Ключові слова: аудит, міжнародні стандарти аудиту, припущення про безперервність, оцінка, аудиторський ризик.

Постановка проблеми. Особливості бізнес-середовища та системи бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання накладають певний відбиток на методикою проведення аудиторських процедур з оцінки ризику суттєвого викривлення фінансових даних у бухгалтерському обліку в аспекті визначення правильності застосування принципу безперервності з боку управлінського персоналу. Отже, достатню увагу при проведенні дослідження слід приділити діям аудитора щодо отримання уявлення про характер та основні особливості облікових процесів, пов'язаних з їх відображенням в облікових регістрах та звітності, включаючи систему внутрішнього контролю, в обсязі, достатньому для визначення та оцінки ризиків припинення діяльності, спричинених політикою управління, шахрайством або помилкою.

Аналіз досліджень і публікацій. Актуальності у цьому сенсі набувають дослідження, спрямовані на подальше розроблення та адаптацію загальнонаукових підходів, висвітлених у працях вітчизняних та зарубіжних вчених [1–5; 7–10], до оцінки ризиків безперервності діяльності підприємства, пов'язаних із бізнес-середовищем суб'єкта господарювання.

Метою статті є дослідження та подальше розроблення підходів до оцінки ризиків безперервності діяльності, пов'язаних із бізнес-середовищем суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. При плануванні та проведенні аудиторських процедур щодо оцінки ризику припинення діяльності аудитор використовує докази, отримані в достатньому обсязі, для формування основи оцінки, а також для розроблення і виконання подальших аудиторських процедур. Ці докази формують базу даних, виходячи з якої аудитор планує або коригує подальші аудиторські процедури і висловлює професійне судження на основі оцінки ризику припинення діяльності, а також реакції на цей ризик в ході аудиту, наприклад:

- 1) стосовно встановлення суттєвості та оцінки того, чи залишається судження про суттєвість дійсним у міру виконання аудиту;
- 2) стосовно розгляду прийнятності вибору і застосування облікової політики, а також адекватності розкриття інформації у фінансовій звітності;
- 3) стосовно розроблення прогнозів, які будуть використовуватися при виконанні аналітичних процедур;
- 4) стосовно розроблення та виконання аудиторських процедур з метою зниження аудиторського ризику до прийнятно низького рівня;
- 5) стосовно визначення достатності та належного характеру отриманих аудиторських доказів, таких як: прийнятність припущень, письмових і усних за-

питів до керівництва суб'єкта щодо перших етапів визначення організаційної структури підприємства, схеми документообігу, розмежування посадових обов'язків та відповідальності.

Отже, аудитор використовує професійне судження для визначення масштабу необхідного знання суб'єкта і його середовища, включаючи його систему внутрішнього контролю. Основним питанням, що розглядається аудитором, є достатність отриманих знань для оцінки ризиків суттєвих викривлень відображення облікової інформації, а також для розроблення і виконання подальших аудиторських процедур. Глибина загальних знань, необхідних аудитору при виконанні аудиту, як правило менше, ніж глибина знань, які використовує керівництво при оцінці ризику припинення діяльності. Тому для зменшення рівня аудиторського ризику слід передбачити витрати на залучення сторонніх консультантів, незалежних експертів та фахівців з інформаційних технологій.

Отримання уявлення про суб'єкт і його середовище, включаючи його систему внутрішнього контролю, є безперервним і динамічним процесом збирання, оновлення та аналізу інформації в ході аудиту. Відповідно до Міжнародних стандартів аудиту (МСА) 500 [6], аудиторські процедури для отримання знання включаються до “процедур оцінки ризику”, оскільки частина інформації, отриманої при виконанні таких процедур, може бути використана аудитором в якості аудиторських доказів для підтвердження оцінки ризиків суттєвих викривлень. Крім того, при виконанні процедур з оцінки ризиків аудитор може отримати аудиторські докази щодо класів операцій, сальдо рахунків або розкриттів, а також відповідних тверджень і ефективності засобів контролю, навіть якщо ці аудиторські процедури не були спеціально сплановані як процедури перевірки по суті або як тести засобів контролю.

Аналіз поточної практики функціонування систем контролю, а також результатів аудиту звітності показує, що при вивченні схеми документообігу або облікових процесів щодо відображення показників, які можуть свідчити про неадекватне застосування принципу безперервності діяльності при підготовці фінансових звітів, аудитор може отримати розуміння про таке:

- наявність операцій або класів операцій, які взагалі не відображаються в обліку;
- виявлення кількості ділянок виникнення облікових даних, яким вже приділялась увага під час попередніх аудиторських перевірок;
- операції або процеси, які підлягали санкціям з боку державних контрольних служб (податкова інспекція, інспекція із захисту навколишнього середовища, судові процеси та рішення), наприклад:
- перевищення лімітів шкідливих викидів в атмосферу;
- коригування даних документів;
- відсутність документів, що відображають факти виникнення понаднормових витрат.

На основі викладеного вище аудитор може обрати виконання процедур перевірки по суті чи тестів засобів контролю одночасно з процедурами оцінки ризиків, оскільки таке поєднання є більш ефективним.

Першочерговим завданням в організації аудиторської перевірки є виділення окремих рахунків або операцій, яким притаманна найбільша ймовірність суттєвих викривлень облікових даних, щоб при завершенні аудиту сумарний аудиторський ризик був зведений до прийняттого рівня. Вторинне завдання – досягнення бажаної впевненості найбільш ефективним шляхом.

На основі дослідження поточної практики можна запропонувати підхід до розподілу компонентів ризику, що характерні групам подій або умов, які окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів обґрунтованість припущення про безперервність діяльність згідно з МСА 570 (табл.).

Величина аудиторського ризику для груп подій або умов, що окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів обґрунтованість припущення про безперервність діяльності

№	Вид виробу	Етап виробництва	Вид ризику	Розмір ризику
1	2	3	4	5
1	Фінансові	Перевищення зобов'язань над активами або перевищення поточних зобов'язань над поточними активами	Властивий ризик	30%
			Ризик контролю	50%
			Ризик невиявлення	20%
		Борги або припинення виплати дивідендів.	Властивий ризик	10%
			Ризик контролю	80%
			Ризик невиявлення	10%
		Неможливість виконувати умови угод про позики.	Властивий ризик	80%
			Ризик контролю	10%
			Ризик невиявлення	10%
2	Операційні	Наміри управлінського персоналу ліквідувати суб'єкт господарювання або припинити його діяльність.	Властивий ризик	30%
			Ризик контролю	50%
			Ризик невиявлення	20%
		Втрата ключового управлінського персоналу без його заміни.	Властивий ризик	10%
			Ризик контролю	80%
			Ризик невиявлення	10%
		Втрата основного ринку, ключового клієнта (клієнтів), франшизи, ліцензії або головного постачальника (постачальників).	Властивий ризик	25%
			Ризик контролю	60%
			Ризик невиявлення	5%
		Труднощі з робочою силою.	Властивий ризик	80%
			Ризик контролю	10%
			Ризик невиявлення	10%
3	Інше	Незавершені судові або регуляторні провадження проти суб'єкта господарювання, які у разі їх задоволення можуть призвести до претензій, які суб'єкт господарювання з великою імовірністю не зможе задовольнити.	Властивий ризик	25%
			Ризик контролю	60%
			Ризик невиявлення	5%
		Зміни у законах чи нормативних актах або в урядовій політиці, які, за очікуванням, негативно вплинуть на суб'єкт господарювання.	Властивий ризик	40%
			Ризик контролю	20%
			Ризик невиявлення	40%
		Недотримання вимог до рівня капіталу або інших законодавчих чи нормативних вимог.	Властивий ризик	80%
			Ризик контролю	10%
			Ризик невиявлення	10%

Джерело: розроблено автором на основі МСА 570 [6, с. 587–588]

Зауважимо, що аудиторська оцінка компонентів аудиторського ризику може змінюватися в процесі аудиту; наприклад, в ході процедур перевірки по суті аудитор може отримати інформацію, що значно відрізняється від тієї, на основі якої він зробив первинну оцінку невід'ємного ризику і ризику засобів контролю. У таких ви-

падках аудитору необхідно внести зміни в заплановані процедури перевірки по суті, ґрунтуючись на переглянутих оцінках невід'ємного ризику і ризику засобів контролю. Якщо невід'ємний ризик і ризик засобів контролю оцінюються як високі, тоді аудитору необхідно визначити, чи зможуть процедури перевірки по суті надати достатні належні аудиторські докази, щоб знизити ризик невиявлення і, отже, аудиторський ризик до прийнятного низького рівня.

Процес передбачає зміну рівня аудиторського ризику. У разі, якщо аудитор хоче знизити ризик невиявлення, він повинен модифікувати застосовувані аудиторські процедури, передбачивши збільшення їх кількості та (або) зміну їх суті, збільшити витрати часу на перевірку, підвищити обсяги аудиторських вибірок. Якщо аудитор дійде висновку, що він не в змозі знизити ризик невиявлення до прийнятного рівня щодо статей балансу або однотипної групи господарських операцій, він може використовувати це як підставу для підготовки аудиторського висновку за підсумками перевірки, відмінного від безумовно позитивного.

Проведений аналіз компонентів аудиторського ризику свідчить, що при плануванні аудитор повинен врахувати фактори, які можуть спричинити істотні викривлення бухгалтерської звітності.

На підставі оцінки ризиків для отримання уявлення про суб'єкт і його середовище, включаючи його систему внутрішнього контролю, рекомендовано проводити такі процедури:

- 1) опитування керівництва суб'єкта та іншого персоналу:
 - щодо особливостей організаційної структури;
 - про зміни в організаційній структурі та схемі документообігу, та фактори, що їх спричинили;
 - про зміни у господарських процесах, застосування новітніх технологій, та фактори що їх спричинили.
- 2) аналітичні процедури;
- 3) спостереження та інспектування:
 - реалізації взаємозв'язків та обміну даними;
 - умов збереження та транспортування матеріальних цінностей;
 - процедур контролю якості;
- 4) дослідження методики розрахунку собівартості продукції.

Крім того, у процесі виконання аудитором інших аудиторських процедур отримана інформація може допомогти у визначенні ризиків суттєвих викривлень. Наприклад, аудитор може розглянути можливість проведення опитувань зовнішнього консультанта суб'єкта з юридичних питань або експертів-оцінювачів, які надавали послуги суб'єкту. Огляд інформації, отриманої із зовнішніх джерел, таких як звіти аналітиків, банків або рейтингових агентств, галузеві видання, торгові та економічні журнали, публікації з питань регулювання або фінансів, також може виявитися корисним при отриманні інформації про суб'єкта. Аудитор також може направити запити до сторонніх фахівців та експертів.

На вибір інформаційної бази для оцінки аудиторського ризику впливають багато факторів. Так, велика частина інформації, яку отримує аудитор за допомогою опитувань, може бути отримана від керівництва суб'єкта і осіб, відповідальних за матеріальні звіти. Опитування іншого персоналу суб'єкта – виробничого персоналу і співробітників служби внутрішнього аудиту, а також інших працівників з різним рівнем повноважень – можуть виявитися корисними з точки зору надання аудиторові різних точок зору при визначенні ризиків суттєвих викривлень.

При визначенні іншого персоналу, до якого можуть бути адресовані питання, а також характеру цих питань аудитор уточнює, яку саме інформацію слід отримати для подальшого визначення ризиків суттєвих викривлень.

Результати дослідження демонструють, що спостереження і інспектування необхідно проводити окремо від опитувань керівництва суб'єкта та іншого персоналу. Такі процедури зазвичай включають:

- 1) спостереження за діяльністю та операціями суб'єкта, під час здійснення яких виникає облікова інформація;

- 2) вивчення документів і записів керівництва суб'єкта з внутрішнього контролю;
- 3) дослідження порядку відображення операцій у комп'ютерних системах обліку.

Слід також зауважити, що характер, строки і масштаби виконаних процедур з оцінки ризику залежать від умов договору на проведення аудиту, розміру і складності структури виробництва, досвіду аудитора щодо цього підприємства.

Крім того, визначення суттєвих змін у будь-якому з вищевказаних аспектів порівняно з попередніми періодами, а також факторів, пов'язаних із відповідними вимогами галузі та регуляторних органів, та інших зовнішніх факторів, включаючи застосувану основу подання звітності, є дуже важливим при отриманні достатнього знання суб'єкта господарювання для встановлення та оцінки аудиторського ризику.

Отже, можна констатувати, що при вираженні професійного судження щодо рівня аудиторського ризику припинення діяльності аудитор враховує обставини, встановлені компоненти та фактори.

Висновки. З огляду на результати проведених досліджень застосування типової методики оцінки аудиторського ризику зроблено висновок про диференційованість впливу факторів зміни рівня аудиторського ризику. При проведенні аудиторських процедур з визначення рівня ризику необґрунтованого використання припущення про безперервність діяльності при підготовці фінансових звітів з боку управлінського персоналу слід використовувати типові процедури для виокремлення ділянок обліку, яким притаманний підвищений рівень аудиторського ризику. Також розроблено рекомендації з удосконалення розподілу компонентів аудиторського ризику відповідно подій або умов, які окремо або в сукупності можуть призвести до припинення діяльності суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Данилевский Ю. А., Шапигузов С. М., Ремизов Н. А. и др. Аудит: учеб. пособ. М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2000. 544 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Аудит і ревізія підприємницької діяльності: навч. посіб. Житомир: ПП "Рута", 2001. 416 с.
3. Гончарук Я. А., Рудницький В. С. Аудит: навч. посіб. Львів: Світ, 2002. 296 с.
4. Давидов Г. М. Аудит: підруч. К.: Ліга, 2004. 336 с.
5. Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. Організація і методика аудиту: підруч. К.: Каравела, 2009. 544 с.
6. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності: [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_010
7. Петрик О. А. Аудит: методологія та організація: моногр. К.: КНЕУ, 2003. 260 с.
8. Проскуріна Н. М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика: моногр. К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2011. 739 с.
9. Редько А. Ю. Аудит в Україні. Морфологія: моногр. К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2008. 493 с.
10. Савченко В. Я. Аудит: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2002. 322 с.
11. Словарь философских терминов. 2-е изд., доп. и испр. Кемерово, 2011. 255 с.

References

1. Butynets F. F. (2001). *Audyt i reviziya pidpriyemnitskoyi diyalnosti [Audit and Revision of Enterprises:]*. Zhytomyr: PP "Ruta" [in Ukrainian].
2. Danilevskiy, Yu. A., Shapiguzov S. M., Remizov N. A. & Starovoitova E. V. (2000). *Audit [Auditing]*. Moscow: ID FBK-PRESS [in Russian].
3. Honcharuk Y. A. (2002). *Audyt [Auditing]*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
4. Davidov G. M. (2004). *Audyt [Auditing]*. Kyiv: Liga [in Ukrainian].
5. International Accounting Standards and Financial Reporting Standards. Official Website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_010 [in Ukrainian].
6. Kulakovska L. P. & Picha Yu. V. (2009). *Orhanizatsiya i metodyka audytu [Organization and methods of auditing]*. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].

7. Petrik O. A. (2003). *Audyt: metodolohiya ta orhanizatsiya* [Auditing: methodology and organization]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
8. Proskurina N. M. (2011). *Protsedurne zabezpechennya audytu. Teoriya ta praktyka* [Procedural software of auditing: Theory and practice]. Kyiv: DP "Inform.-analit. ahentstvo" [in Ukrainian].
9. Redko A. Yu. (2008). *Audyt v Ukraini. Morfolohiya: [Audit in Ukraine. Morphology]*. Kyiv: DP "Inform.-analit. ahentstvo" [in Ukrainian].
10. Savchenko V. Ya. (2002). *Audyt [Audit]* Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
11. Dictionary of philosophical terms (2011). 2nd ed., ext. and corrected. Kemerovo [in Russian].

С. В. СЕЛИЩЕВ,

кандидат економічних наук,
доцент Національного центру учета і аудиту,
Національна академія статистики, учета і аудиту

Оценка рисков непрерывности деятельности, связанных с бизнес-средой субъекта хозяйствования

Статья содержит результаты исследования и дальнейшей разработки подходов к оценке рисков непрерывности деятельности, связанных с бизнес-средой субъекта хозяйствования. Особенное внимание в статье уделено оценке величины аудиторского риска для групп событий или условий, которые отдельно или в совокупности могут поставить под значительное сомнение обоснованность предположения о непрерывности деятельности.

Ключевые слова: аудит, международные стандарты аудита, предположение о непрерывности, оценка, аудиторский риск.

S. V. SELISHCHEV,

PhD (Economics),
Associate Professor of National Center for Accounting and Audit,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Assessment of the Risks of the Continuity, Related with Business Environment of a Business Entity

The article contains research and further development of approaches to the assessment of the risks of continuity of business-related business activities of an entity. Particular attention is devoted to the assessment of the size of audit risk for groups of events or conditions that, individually or collectively, can potentially challenge the ability to assume continuity of activities.

The peculiarities of the business environment and the accounting system of business entities impose a certain imprint on the methodology of carrying out the audit procedures for assessing the risk of material distortion of financial data in accounting, in terms of determining the correct application of the principle of continuity by management personnel. Thus, it should be noted that enough attention should be paid to the auditor's actions in obtaining an understanding of the nature and main features of accounting processes related to their presentation in accounting registers and reporting, including the system of internal control, to the extent that is sufficient for identification and evaluation risks of termination of activities caused by management policies, fraud or mistake.

Actuality in this sense is being acquired by research aimed at further development and adaptation of the general scientific approaches, elucidated in the works of domestic and foreign scientists to assess the risks of continuity of the enterprise related to the business environment of the entity.

The purpose of the article is to study and further develop approaches to the assessment of the risks of continuity of business-related business environment of the entity.

Taking into account the results of the conducted research of the application of the standard method of assessment of audit risk, it was concluded that differentiation of the influence of the factors of changes in the level of audit risk is made. When conducting audit procedures to determine the level of risk of unreasonable use of the assumption of continuity of activities in the preparation of financial statements by management personnel, use standard procedures for the allocation of accounting areas that are subject to an increased level of audit risk and developed recommendations for improving the distribution of components of audit risk according to events or conditions that, individually or collectively, may result in the termination of the entity's activities.

Keywords: *audit, international standards of audit, assumption of continuity, estimation, audit risk.*

Посилання на статтю:

Селіщев С. В. Оцінка ризиків безперервності діяльності, пов'язаних із бізнес-середовищем суб'єкта господарювання // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.. 2018. №4. С. 122-128.